

Ковальчук В.А.,
аспірант,
Харківський національний економічний університет

ПРІОРИТЕТИ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року [1] та Стратегія соціально-економічного розвитку Сумської області «Нова Сумщина – 2015» [2] передбачає поступове формування кластерів як територіальних об'єктів економічного зростання регіону.

Потужний інноваційний потенціал активізації регіонального розвитку мають кластери, що стимулюють продуктивні інвестиції до технологічно інноваційно-зорієнтованих виробничих регіональних комплексів.

Як свідчить світовий досвід [3], розробка кластерної політики розпочинається із проведення масштабних досліджень економіки регіонів на предмет виявлення галузей спеціалізації, перспективних для формування та розвитку кластерів. На прикладі Північно-східного економічного регіону [4] розглянуто галузі спеціалізації, що можуть стати базовими для формування кластерних структур.

Пошук та впровадження підходів для реалізації регіональної кластерної політики потребує глибокого дослідження галузей спеціалізації, що стануть базовими для формування кластерних структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Харківській області приділяється увага розробці і реалізації кластерних ініціатив. Міжнародний форум «ІННОВАЦІЇ, ІНВЕСТИЦІЇ, ХАРКІВСЬКІ ІНІЦІАТИВИ» [5] представив проекти з біофармацевтики, транспортної логістики, та інших галузей. Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2020 року [1] сконцентрувала увагу на 9 кластерах регіону: авіаційному, космічному, енергомашинобудування, фармацевтичному, нано- і біотехнологій, переробки сільськогосподарської продукції, газовидобування і виробництво енергії, житлово-комунального господарства, охорони здоров'я.

Питаннями виявлення, створення та розвитку кластерів на певній території присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: М. Портер [6], Н. Внукова [7], Л. Марков [8], І. Соколенко [9] та ін.

Відсутність єдиного бачення щодо перспективних напрямків кластеризації перешкоджає впровадженню регіональної кластерної політики. Тому існує потреба визначення пріоритетних напрямків кластерного розвитку.

Постановка завдання. Мета статті - здійснити аналіз спеціалізації областей регіону для виявлення пріоритетів кластерного розвитку їх економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб бути кластером, група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній та пов'язаних з ними організацій повинна діяти у певній сфері, характеризуватися спільністю діяльності та взаємодоповнювати одна одну.

Ключові учасники кластерів знаходяться в географічній близькості один до одного і мають можливості для активної взаємодії. Географічний масштаб може варіюватися від типу і особливостей кластера і охоплювати один або декілька регіонів держави. Індикаторами географічної концентрації можуть розглядатися різні показники, що характеризують високий рівень спеціалізації даного регіону.

Кількість представлених в науковій літературі [9; 11; 9] показників, що дозволяють оцінити спеціалізацію, незначна. Якщо обмежитися показниками, що характеризують безпосередньо спеціалізацію регіону, то в більшості джерел згадуються лише два коефіцієнти: коефіцієнт локалізації і коефіцієнт душевого виробництва [10; 11].

В країнах Європейського Союзу для кількісного аналізу потенціалу кластера регіону застосовується методичний підхід, де як основні показники пропонуються коефіцієнти: локалізації галузі на території регіону, коефіцієнт душевого виробництва, коефіцієнт спеціалізації регіону [3; 10].

Коефіцієнт локалізації показує, у скільки разів концентрація даної галузі в даному регіоні більше (або менше, якщо значення менше одиниці), ніж в цілому по країні. Розрахунки коефіцієнта локалізації здійснюються на основі обсягу виробленої продукції, основних виробничих фондів, чисельності основного персоналу, продуктивності праці, фондівіддачі, інвестицій в основний капітал, іноземних інвестицій, експорту та імпорту. Автором запропоновано розрахувати коефіцієнт локалізації на основі обсягів виробленої продукції за даними Державного комітету статистики України та Головних управлінь статистики в Харківській, Сумській та Полтавській областях.

Коефіцієнт душевого виробництва обчислюється як відношення питомої ваги галузі регіону у відповідній галузі країни до питомої ваги населення регіону в населенні країни. Проте, Васильєв А. М. [11] пропонує замінити показник чисельності усього населення показником чисельності економічно активного населення, що є логічним, тому що таким чином знизиться вплив рівня економічної активності в регіоні на значення коефіцієнту.

Коефіцієнт спеціалізації регіону у даній галузі визначається як відношення питомої ваги даної галузі регіону в країні до питомої ваги регіону в країні по всіх галузях промисловості.

Аналіз структури обсягу виробленої продукції за коефіцієнтами локалізації та душевого виробництва Північно-східного регіону довів наступне: у Харківській області найбільш концентрованими галузями є харчова, легка промисловість та машинобудування; у Сумській області – добувна, легка, хімічна та нафтопереробна промисловість і машинобудування; у Полтавській області - виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, добувна, харчова та машинобудування. Проведені автором розрахунки свідчать, що найбільш сконцентрованою галуззю Північно-східного економічного регіону є машинобудування. Полтавська область є високоспеціалізованою з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, оскільки коефіцієнт душевого виробництва має динаміку до зростання і у 2011 році склав 8,39.

Для розрахунку показників потенціалу кластера автор вважає доцільним користуватися статистичними даними за останні 5 років. Визначення динаміки показників обумовлюється тим, що збільшення значення цих показників у динаміці свідчить про подальші перспективи зростання кластерів, а зниження – про можливу необхідність розширення асортименту продукції, що випускається, необхідність модернізації виробництва чи про неперспективність кластера в майбутньому.

В табл. 1 наведені показники потенціалу кластера галузей Північно-східного економічного регіону.

Таблиця 1

Динаміка показників потенціалу кластера Північно-східного економічного регіону

Область	Галузь промисловості	Значення коефіцієнтів спеціалізації по роках					Динаміка
		2011 р.	2010 р.	2009 р.	2008 р.	2007 р.	
Коефіцієнт локалізації							
Харківська область	Харчова	1,52	1,67	1,58	1,80	1,83	↓
	Легка	1,71	1,13	1,00	1,11	1,30	↑
	Машинобудування	1,67	1,70	1,68	1,49	1,39	↑
Сумська область	Добувна промисловість	1,05	1,64	0,66	1,55	1,63	↓
	Легка	2,14	3,50	2,78	2,67	1,40	↑
	Хімічна та нафтохімічна промисловість	2,19	1,51	1,25	2,13	1,93	↑
Полтавська область	Машинобудування	2,08	1,98	3,04	1,77	1,64	↑
	Добувна промисловість	1,93	2,00	2,52	1,96	1,76	↓
	Харчова	1,05	1,10	1,23	1,17	1,30	↓
	Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	5,00	4,54	4,72	4,04	5,08	↑
	Машинобудування	1,91	1,72	1,00	1,80	1,36	↑
Коефіцієнт душевого виробництва							
Харківська область	Харчова	1,17	1,32	1,42	1,39	1,40	↓
	Легка	1,21	0,93	0,84	0,84	0,96	↑
	Машинобудування	1,28	1,35	1,49	1,14	1,06	↓
Сумська область	Легка	1,15	1,88	1,61	1,49	0,77	↑
	Машинобудування	1,37	1,29	2,06	1,15	1,05	↑
Полтавська область	Добувна промисловість	3,21	3,42	3,72	2,70	2,81	↓
	Харчова	1,76	1,89	1,83	1,62	2,07	↓
	Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	8,39	7,85	7,05	5,62	8,04	↑
	Машинобудування	3,20	2,95	1,48	2,48	2,17	↑
Коефіцієнт спеціалізації регіону по обсягу виробленої продукції							
Харківська область	Добувна промисловість	1,02	1,33	0,57	1,32	1,36	↓
	Харчова	1,15	0,95	0,93	1,12	1,22	↑
	Легка	2,00	2,80	2,32	2,29	1,19	↑
	Машинобудування	2,39	1,92	2,97	1,77	1,61	↑
Сумська область	Добувна промисловість	1,02	1,33	0,57	1,32	1,36	↓
	Харчова	1,15	0,95	0,93	1,12	1,22	↑
	Легка	2,00	2,80	2,32	2,29	1,19	↑
	Машинобудування	2,39	1,92	2,97	1,77	1,61	↑
Полтавська область	Добувна промисловість	3,11	2,70	3,29	2,48	2,38	↑
	Харчова	1,70	1,50	1,61	1,49	1,75	↑
	Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	8,12	6,22	6,24	5,15	6,81	↑
	Машинобудування	3,09	2,34	1,31	2,27	1,83	↑

Як видно з табл. 1 найбільш спеціалізованим Північно-східний економічний регіон є у машинобудуванні, проте досить висока концентрація в харчовій та легкій промисловості. Полтавська область має дуже високу спеціалізацію з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки. Спостерігається тенденція до зростання показників потенціалу кластера, що свідчить про перспективи реалізації кластерної політики у даних галузях економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Пріоритетом кластерного розвитку економіки Північно-східного економічного регіону є формування машинобудівного кластера, а також субкластерів в харчовій та легкій промисловості, в тому числі транскордонних, які визначають кластерний потенціал даного регіону та конкурентоспроможність Північно-східного економічного регіону в світогосподарському просторі.

Бібліографічний список

1. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kharkivoda.gov.ua/images/users/Strategiya.pdf>
2. Стратегія соціально-економічного розвитку Сумської області Нова Сумщина – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.state.gov.sumy.ua/docs/komitet_ekonom_pitan/strateg_ns2015.html
3. Посібник з кластерного розвитку. – К. : Консорціум GFA, 2006. – 38 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy-mk.gov.ua/download/books/ClusterHandbookUkr.pdf>
4. Костик Є.П. Концептуальні засади економічного районування в умовах трансформації національної економіки (методологічний аспект) / Є. П. Костик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/Kostyk.pdf
5. Міжнародний форум «ІННОВАЦІЇ, ІНВЕСТИЦІЇ, ХАРКІВСЬКІ ІНІЦІАТИВИ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.led.org.ua/>
6. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. : Вільямс, 2005. – 608 с.
7. Внукова Н. М. Розвиток кластерних ініціатив у транскордонному просторі фінансових послуг на фондовому ринку / Н. М. Внукова, В. А. Ковальчук, І. О. Бабенко // Кластерный подход к управлению и развитию регионов: Сборник научных докладов VI международной научно-практической конференции 21-22 июня 2012 г. – Севастополь. – 2012. – С. 110-125.
8. Марков Л. С. Исследование наукоемких компаний Новосибирска. Кластерный подход / Л. С. Марков, М. А. Ягольницер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sibai.ru/content/view/506/620/>
9. Соколенко С. Розвиток Харківського регіону на кластерній основі / С. Соколенко, М. Борисенко // Діловий вісник. – 2011. – № 9 (208). – С. 44-46.
10. Гончарова К. В. Вдосконалення методики визначення потенціалу кластеризації галузей окремого регіону / К. В. Гончарова // Економічний простір. – 2009. – № 29. – С. 80-89.
11. Васильев А. Н. О показателях специализации регионов / А. Н. Васильев // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 2 (30). – С. 320-327.

Анотація

Обґрунтовані методологічні засади аналізу спеціалізації регіону. Здійснено аналіз галузевої спеціалізації областей регіону для виявлення пріоритетів кластерного розвитку їх економіки. Визначено пріоритет кластерного розвитку Північно-східного економічного регіону.

Ключові слова: *потенціал кластера, спеціалізація регіону, регіональна політика, Північно-східний економічний регіон.*

Аннотация

Обоснованы методологические основы анализа специализации региона. Осуществлен анализ отраслевой специализации областей региона для выявления приоритетов кластерного развития их экономики. Определен приоритет кластерного развития Северо-восточного экономического региона.

Ключевые слова: *потенциал кластера, специализация региона, региональная политика, Северо-восточный экономический регион.*

Annotation

The methodological basis of the analysis of region specialization was justified. The analysis of specialization areas of the region to identify priorities for cluster development was made. The priority of cluster development Northeast economic region was defined.

Key words: *potential of the cluster, region specialization, regional policy Northeast economic region.*